

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบเปิด บทบาทของการค้าระหว่างประเทศที่มีผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจจำแนกได้ 2 ประการสำคัญคือ ประการแรก ก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตในประเทศ โดยทรัพยากรจะถูกจัดสรรไปสู่การผลิตที่อาศัยความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น และประการที่สอง ทำให้สถานะของความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าของประเทศต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากได้มีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดทรัพยากร สินค้าและบริการ ตลอดจนเทคโนโลยีระหว่างประเทศ

บทบาทการค้าระหว่างประเทศของระบบเศรษฐกิจไทยได้ทวีความสำคัญขึ้น เป็นลำดับ ทั้งนี้โดยพิจารณาจากสัดส่วนของมูลค่าสินค้าเข้าและออกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 33.8 ในปี 2503 เป็นร้อยละ 41.2 ในปี 2526 (ดูตารางที่ 1) ในช่วงเวลาเดียวกัน องค์ประกอบของสินค้าเข้าและออกก็ได้เปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดตามการปรับตัวของโครงสร้างเศรษฐกิจไทย โดยการผลิตภาคอุตสาหกรรมได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นควบคู่กับภาคเกษตรกรรมอันเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ดั้งเดิม การนำเข้าในช่วงนี้ประกอบด้วยสินค้าสำคัญจำพวกเครื่องจักรกล วัสดุกึ่ง และน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่วนการส่งออก แม้ว่าจะยังประกอบด้วยสินค้าเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่สินค้าออกประเภทอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการค้าระหว่างประเทศในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการขาดดุลการค้าอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน

เพื่อแก้ไขภาวะการขาดดุลการค้าและเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจสามารถปรับตัวเข้ากับ การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์เศรษฐกิจโลก อันเป็นผลจากการที่การค้าระหว่างประเทศได้ เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของประเทศมากขึ้น จึงได้มีการวางแนวทางในการปรับ โครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจในหลายด้าน โดยเฉพาะการเพิ่มขีดความสามารถด้านการผลิตให้สอดคล้องกับการส่งออก ทั้งนี้เพราะเป็นที่เชื่อกันว่า การส่งออกนั้นนอกจากจะเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศและลดปัญหาการขาดดุลการค้าแล้ว ยังก่อ

ให้เกิดผลดีหลายประการ เช่น ช่วยให้มีการใช้กำลังการผลิตเพิ่มขึ้น การจ้างงานเพิ่มขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีและการบริการสมัยใหม่เพื่อให้แข่งขันในต่างประเทศได้ เป็นต้น

การเงินเพื่อการส่งออกได้ เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการส่งออก โดยเข้ามาเกี่ยวข้องกับตั้งแต่การเตรียมการผลิตเพื่อส่งออก นอกจากนี้ยังเข้ามาเกี่ยวข้องกับการให้เครดิตแก่ผู้ซื้อในต่างประเทศ เพื่อจูงใจหรือขยายปริมาณการส่งออก ในปัจจุบันมีสถาบันการเงินที่สำคัญซึ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการส่งออกและดำเนินธุรกิจอื่นควบคู่กันไปด้วยรวม 3 สถาบัน ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุน โดยมีธนาคารแห่งประเทศไทย เข้ามามีบทบาทช่วยส่งเสริมและสนับสนุนด้านการเงินเพื่อการส่งออกในรูปแบบของการรับช่วงซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงินด้วย

ธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุน อำนวยความสะดวกเพื่อการส่งออกทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ในรูปของสินเชื่อก่อนและหลังการส่งออก (pre and post shipment) ตลอดจนการอำนวยความสะดวกเพื่อการผลิตเพื่อส่งออก ส่วนบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยจะอำนวยความสะดวกเฉพาะสินเชื่อระยะยาวแก่ผู้ผลิตเพื่อส่งออก เมื่อสิ้นปี 2526 ธนาคารพาณิชย์มียอดคงค้างของสินเชื่อเพื่อการส่งออก (ในรูปสินเชื่อเพื่อการค้า) เป็นเงิน 32,094 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 7.8 ของการอำนวยความสะดวกทั้งหมดของธนาคารพาณิชย์ ในช่วงเวลาเดียวกัน บริษัทเงินทุนมียอดคงค้างของสินเชื่อเพื่อการส่งออก (ในรูปของสินเชื่อเพื่อการค้า) เป็นเงิน 1,715 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 1.9 ของการอำนวยความสะดวกทั้งหมดของบริษัทเงินทุน

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ เข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออกในอัตราดอกเบี้ยต่ำผ่านทางธนาคารพาณิชย์ในรูปแบบของการรับช่วงซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงินเพื่อการส่งออก โดยเป็นการช่วยเหลือทางการเงินระยะสั้นไม่เกิน 180 วัน (ยกเว้นน้ำตาล 120 วัน) ทั้งในรูปของสินเชื่อก่อนและหลังการส่งออกในช่วงเวลาที่ผ่านมามูลค่าการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออกของธนาคารแห่งประเทศไทยได้เพิ่มขึ้น เป็นลำดับ โดยในปี 2526 มีมูลค่าถึง 77,324 ล้านบาท หรือร้อยละ 52.8 ของมูลค่าสินค้าส่งออกของประเทศไทย สำหรับการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมนั้นในปี 2526 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินเป็นมูลค่า 41,257 ล้านบาท หรือร้อยละ 67.2 ของมูลค่าการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมของไทย

ในการค้าระหว่างประเทศมีวิธีการชำระเงินค่าสินค้าที่พบเห็นกันบ่อยครั้งอยู่ 4 วิธีคือ (1) การชำระเงินล่วงหน้า (Advance payment) (2) การลงบัญชีไว้ก่อน (Open account) (3) การส่งตั๋วเพื่อเรียกเก็บเงิน (Bill for collecting) และ (4) การ

เปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต ในการชำระเงิณดังกล่าวจะใช้ผ่านสถาบันการเงินโดยเฉพาะ ธนาคารพาณิชย์ นอกจากนี้ธนาคารพาณิชย์ยังให้บริการเกี่ยวกับการให้กู้เงินแก่ผู้ส่งออกอีกทาง หนึ่งด้วย โดยธนาคารพาณิชย์ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการของการให้สินเชื่อเพื่อการส่งออก ดังนี้

ก. ช่วงก่อนสินค้าลงเรือ ธนาคารพาณิชย์จะให้สินเชื่อในรูปแบบของการให้กู้แบบ จำนำสินค้า (Packing stock หรือ Stock financing) การให้กู้แบบ Packing credit และการให้กู้แบบ Packing Contract หรือ Purchase Order

ข. ช่วงหลังสินค้าลงเรือ ธนาคารพาณิชย์จะให้กู้ตามตั๋วแลกเงิณที่มีกำหนดเวลา (Packing Usance bills)

การให้สินเชื่อเพื่อการส่งออกของธนาคารพาณิชย์ดังกล่าว สำหรับการให้กู้แบบจำนำ สินค้า นั้น ผู้ส่งออกที่ขอกู้จากธนาคารพาณิชย์จะต้องมีสินค้ามาจำนำไว้กับธนาคารพาณิชย์ โดย ธนาคารจะถือว่าสินค้านั้น เป็นหลักประกันอย่างหนึ่ง สำหรับสินค้าบางชนิดหรือผู้รายใหม่ที่ ธนาคารพาณิชย์พิจารณาแล้ว เห็นว่าสินค้าที่มาจำนำนั้นมีราคาต่ำมาก ธนาคารก็อาจจะเรียก หลักประกันอย่างอื่นเพิ่มเติมอีก ส่วนการให้กู้แบบอื่น ๆ ที่เหลือเป็นการให้กู้ตามวงเงิณแพคกิ้ง เครดิต ซึ่งธนาคารมิได้เป็นผู้ควบคุมสินค้า และผู้ส่งออกก็ได้ส่งมอบสินค้าให้กับธนาคารเพื่อ เป็นการจำนำ ฉะนั้นการพิจารณาให้กู้ดังกล่าวธนาคารอาจจะต้องเรียกหลักประกันเพื่อค้ำ ประกันวงเงิณแพคกิ้งที่มาขอกู้ เหมือนกับการให้กู้ยืมเงิณประเภทอื่น ๆ เช่นเดียวกันด้วย

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อ การส่งออกตั้งแต่ปี 2499 โดยการอำนวยการสินเชื่อแก่ผู้ส่งออกทางอ้อมผ่านทางธนาคารพาณิชย์ ในรูปของการรับช่วงซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงิณ ทั้งนี้จะต้องมีเอกสารต่าง ๆ เป็นหลักฐานว่าเป็น การใช้เงิณเพื่อการส่งออกอย่างแท้จริง เช่น เลตเตอร์ออฟเครดิต, สัญญาซื้อขายหรือคำสั่งซื้อ สินค้า, ตั๋วแลกเงิณเพื่อการส่งออก หรือใบรับฝากสินค้าเพื่อการส่งออก เป็นต้น การรับช่วงซื้อ ลดตั๋ว ดังกล่าว เป็นการให้ความช่วยเหลือด้านการเงิณแก่ผู้ส่งออกทั้งในระยะก่อนและหลัง การส่งออก กล่าวคือ ในช่วงก่อนส่งสินค้าออกจะช่วยให้ผู้ส่งออกมีเงิณทุนเพื่อจัดซื้อหาสินค้าเพื่อ เตรียมส่งออก ซึ่งผู้ส่งออกที่จะขอสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ในอัตราดอกเบี้ยต่ำในระยะนี้จะต้อง แสดง เลตเตอร์ออฟเครดิตหรือสัญญาซื้อขาย เป็นหลักฐานประกอบตั๋วสัญญาใช้เงิณ ส่วนช่วงหลัง การส่งออกนั้นมีความมุ่งหมายที่จะช่วยให้ผู้ส่งออกสามารถให้เครดิตแก่ผู้ซื้อในต่างประเทศ เป็น ระยะเวลานานพอสมควรภายหลังการจัดส่งสินค้าออกไปแล้ว ทั้งนี้ผู้ส่งออกจะต้องแสดงหลักฐาน

ว่ายังมีได้รับการชำระเงินจากผู้ซื้อ อันได้แก่ตัวแลกเงินที่มีกำหนดระยะเวลาชำระ เงินมาประกอบตัวสัญญาใช้เงิน การที่ได้กล่าวว่าเป็นการ "ช่วยเหลือ" สืบเนื่องจากการคิดอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าอัตราตลาด กล่าวคือ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะรับช่วงซื้อลดตัว ในอัตราร้อยละ 5 ต่อปี จากธนาคารพาณิชย์ และธนาคารพาณิชย์คิดอัตราซื้อลดตัว จากผู้ส่งออกไม่เกินร้อยละ 7 ต่อปี (ก่อนเดือนกันยายน 2527) และกำหนดชำระครวละไม่เกิน 180 วัน ทั้งนี้โดยมีเหตุผลว่าการส่งเสริมการส่งออก เป็นการส่งเสริมการพัฒนาประเทศ การอำนวยความสะดวก เชื้อเพื่อการส่งออกของธนาคารแห่งประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นทุกปี และมีแนวโน้มว่าจะถูกผลักดันให้เพิ่มขึ้นเรื่อยเป็นลำดับ โดยมีสาเหตุที่สำคัญหลายประการ กล่าวคือ (1) อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าอัตราตลาดมาก ผู้ส่งออกจึงนิยมใช้ (2) ใช้เงิน เชื้อราคาถูกนี้เป็น เครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ส่งออกส่งสินค้าไปขายแข่งขันในตลาดโลกได้ และสามารถแข่งขันกับสินค้าจากประเทศที่ให้ความช่วยเหลือทางการเงิน ในอัตราดอกเบี้ยต่ำเช่นกัน (3) ในปัจจุบันรัฐบาลมุ่งส่งเสริมการส่งออกมากเป็นพิเศษ อาจจะมีแรง ผลักดันให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเพิ่มบทบาทด้านนี้มากยิ่งขึ้น

การเพิ่มขึ้นของการอำนวยความสะดวกเพื่อการส่งออกของธนาคารแห่งประเทศไทย (ในปี 2526 มีมูลค่าถึง 77,235 ล้านบาท) นับว่าเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามเป้าหมายของธนาคารแห่งประเทศไทยเพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยทำให้การดำเนินนโยบายรักษาเสถียรภาพทางการเงินนับวันจะประสบกับแรงกดดันมากขึ้น การช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออกของธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ก่อให้เกิดต้นทุนค่าเสียโอกาสขึ้น ยิ่งการให้ความช่วยเหลือมากขึ้นเพียงใดต้นทุนค่าเสียโอกาสก็จะมากขึ้นเท่านั้น แม้ว่าในขณะ เดียวกัน การให้ความช่วยเหลือดังกล่าวอาจก่อให้เกิดผลดีในแง่ของการส่งเสริมการส่งออก แต่ก็ยังมีได้มีการศึกษา เรื่องนี้อย่างจริงจัง นอกจากนี้ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารแห่งประเทศไทย เท่าที่ผ่านมามีปรากฏว่าเป็นผู้ส่งออกหรือผลิต เพื่อส่งออกรายใหญ่ ผู้ผลิตหรือผู้ส่งออกรายย่อยยังไม่ได้รับความช่วยเหลือเท่าที่ควร จึงมีคำถามตามมาว่ากลไกและกระบวนการในการให้ความช่วยเหลือของธนาคารแห่งประเทศไทยมีความเหมาะสมหรือไม่ ทำอย่างไรจึงจะให้ความช่วยเหลือได้ตกถึงมือผู้ส่งออกหรือผู้ผลิตรายย่อย และคำถามที่สำคัญคือ เมื่อมีปัญหาดังกล่าวมาแล้ว มีความจำเป็นที่จะต้องให้ความช่วยเหลือในรูปแบบ เช่นนี้หรือไม่

จากปัญหาและคำถามข้างต้น ทำให้ต้องหันมาพิจารณาถึงการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออกของธนาคารแห่งประเทศไทยอย่างจริงจัง โดยจะแยกการวิเคราะห์ ออกเป็น 2 ประการคือ (ก) วิเคราะห์ถึงความจำเป็นและความเหมาะสมทาง เศรษฐศาสตร์

และ (ข) วิเคราะห์ประเมินผลของการให้ความช่วยเหลือ โดยจะพิจารณาถึงต้นทุนของการให้เงินช่วยเหลือและผลต่อการส่งออก จากการวิเคราะห์ถึงความจำเป็นและความเหมาะสมทาง เศรษฐศาสตร์พบว่า

(1) การให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เป็น เครื่องมือ ในการส่งเสริมการส่งออก อันจะมีผลให้มีการส่งออกมากขึ้น อันจะส่งผลให้ช่วยลดปัญหาการขาดดุลการค้า ดุลการชำระเงิน และปัญหาการว่างงาน ตลอดจนปัญหาหนี้สินต่างประเทศ

(2) การให้ความช่วยเหลือทางการเงิน นอกจากจะช่วยลดต้นทุนด้านต้นทุนดอกเบี้ยแล้ว ยังเป็นการเพิ่มสภาพคล่องให้แก่ผู้ส่งออก ทั้งในช่วงก่อนและหลังสินค้าลงเรือ

(3) เนื่องจากตลาดเงินยังพัฒนาไม่มากนักและมีการแบ่งผู้ส่งออก เป็นหลายประเภท (Market Segmentation) ทำให้ผู้ส่งออกขนาดต่าง ๆ มีข้อจำกัดในการหาเงินกู้และต้นทุนเงินกู้ที่แตกต่างกันออกไป การให้ความช่วยเหลือทางการเงินของธนาคารแห่งประเทศไทย จะช่วยลดปัญหาดังกล่าว และก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างผู้ส่งออกรายใหญ่ และ/หรือรายเก่า กับผู้ส่งออกรายย่อย และ/หรือรายใหม่

สรุปผลการศึกษา หากพิจารณาในด้านต้นทุนของธนาคารแห่งประเทศไทยในการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เพื่อการส่งออก เปรียบเทียบกับรายได้จากการส่งออกที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการให้ความช่วยเหลือทางการเงินของธนาคารแห่งประเทศไทย จะพบว่าจากการศึกษาสินค้าออก 6 ชนิด มีสินค้าออกเพียงชนิดเดียวได้แก่ข้าว ที่รายได้จากการส่งออกที่เพิ่มขึ้นมีค่าสูงกว่าต้นทุนทางการเงินของธนาคารแห่งประเทศไทยในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออก สำหรับสินค้าออกอีก 5 ชนิด ได้แก่ ข้าวโพด ยางพารา น้ำตาล มันสำปะหลัง และยาสูบนั้น การให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออกของธนาคารแห่งประเทศไทย ไม่มีผลโดยตรงต่อการเพิ่มขึ้นของปริมาณการส่งออก แต่อย่างไรก็ตามการให้ความช่วยเหลือดังกล่าว ยังคงมีผลโดยอ้อมต่อการส่งออกผลิตภัณฑ์ดังกล่าว เช่น ช่วยลดต้นทุนต้นทุนดอกเบี้ยเพิ่มสภาพคล่องทางการเงินของผู้ส่งออก เป็นต้น

อนึ่งมีข้อน่าสังเกตว่า หากสินค้าออกประเภทใดมีความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปสงค์ของผู้นำเข้าในต่างประเทศต่อสินค้าออกของไทยและมีความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานสินค้าออกของไทยที่ค่อนข้างสูง จะพบว่ารายได้จากการส่งออกที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการให้ความช่วยเหลือทางการเงินของธนาคารแห่งประเทศไทย มีค่าใกล้เคียงหรือสูงกว่าต้นทุนทางการเงินของ

ธนาคารแห่งประเทศไทยในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออก

ดังนั้น หากธนาคารแห่งประเทศไทยต้องการให้มาตรการการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออกมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงแล้ว ควรจำกัดการให้ความช่วยเหลือให้อยู่ขอบเขตที่แคบลง มิใช่เป็นการให้ความช่วยเหลือโดยทั่วไปดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สินค้าที่มีความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปสงค์และอุปทานสินค้าไทยค่อนข้างสูง ควรจะได้รับพิจารณาเป็นพิเศษ

จากการศึกษาของ ดร. ไพโรจน์ วงศ์วิภาณนท์ (1985 : 134) เสนอแนะให้มีการจัดลำดับความสำคัญของผลิตภัณฑ์และตลาดที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการส่งออก สำหรับการศึกษานี้ใคร่ขอเสนอแนะว่า นอกจากจะพิจารณาประเด็นดังกล่าวข้างต้นแล้ว ควรพิจารณาถึงความยืดหยุ่นของอุปสงค์จากต่างประเทศต่อสินค้าออกของไทยและความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานสินค้าของไทยด้วย โดยสินค้าใดที่มีความยืดหยุ่นสูงให้จัดลำดับความสำคัญก่อน

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. ในการศึกษาได้จำกัดอยู่เฉพาะ 6 ผลิตภัณฑ์ อันได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ยางพารา น้ำตาล มันสำปะหลัง และยาสูบ ซึ่งเป็นสินค้าออกดั้งเดิมของประเทศไทย ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดด้านข้อมูลที่ต้องใช้ย้อนหลังไปกว่า 20 ปี สำหรับสินค้าออกใหม่ ๆ โดยเฉพาะสินค้าอุตสาหกรรม ไม่รวมอยู่ในการศึกษานี้ เพราะเพิ่งทวีความสำคัญขึ้นมาเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา
2. ในการศึกษาได้กำหนดสมการอุปสงค์จากต่างประเทศต่อสินค้าออกไทยขึ้นอยู่กับราคาสินค้าออก และผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของประเทศผู้นำเข้าเท่านั้น ซึ่งในสภาพความจริงแล้วยังมีปัจจัยอื่น ๆ ในการกำหนดอุปสงค์ของสินค้าออก เช่น การกำหนดโควตา การกีดกันทางการค้า เป็นต้น
3. ในการศึกษาได้กำหนดขอบเขตการศึกษาถึงปี 2526 เท่านั้น ต่อมาภายหลังธนาคารแห่งประเทศไทยได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงมาตรการในการให้ความช่วยเหลือหลายประการซึ่งมิได้ครอบคลุมถึงในการศึกษานี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเพิ่มเติมโดยเพิ่มจำนวนสินค้าออกให้มากขึ้นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสินค้าอุตสาหกรรม หากมีข้อจำกัดในด้านข้อมูลที่ต้องใช้ย้อนหลังไปหลายปี อาจทำการวิเคราะห์โดยใช้ cross section แทนการวิเคราะห์แบบ time series
2. ในการกำหนดสมการอุปสงค์จากต่างประเทศต่อสินค้าออกของไทย นอกจากจะกำหนดให้ขึ้นอยู่กับราคาสินค้าออกและผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของประเทศผู้นำเข้าแล้ว ควรกำหนดให้ขึ้นอยู่กับการศึกษาทางด้านการค้าระหว่างประเทศด้วย โดยกำหนดให้การศึกษานี้เป็น dummy variable
3. หากเป็นไปได้ ควรทำการศึกษาในระดับหน่วยการผลิตเพื่อแสดงให้เห็นผลของการให้ความช่วยเหลือทางการเงินของธนาคารแห่งประเทศไทยต่อการลดต้นทุนการผลิต
4. ควรขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมถึงมาตรการและนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไป และควรติดตาม และประเมินผลของมาตรการใหม่นี้ด้วย
5. ควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นว่า หลังการให้เงินอุดหนุนของธนาคารแห่งประเทศไทย รายได้จากการส่งออกเปลี่ยนแปลงไปเช่นใด เปรียบเทียบกับรายได้ก่อนการให้เงินอุดหนุน